

تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۱۱/۵
تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۲/۱۴

فصل نامه علمی - پژوهشی مشرق موعود
سال سوم، شماره ۱۲، زمستان ۱۳۸۸

بررسی باور به مهدویت در میان جوانان پانزده تا ۲۹ ساله تهرانی

اکرم حسینزاده*

دکتر محمداحسان تقی زاده**

رضا همایی***

چکیده

این پژوهش باور مهدویت را در بین جوانان مسلمان پانزده تا ۲۹ ساله شهر تهران بررسی می کند. روش پژوهش، توصیفی و از نوع پیمایشی و جامعه آماری همه جوانان مسلمان پانزده تا ۲۹ ساله شهر تهران را دربر می گیرد. حجم نمونه محاسبه شده ۶۹۱ نفر است که به روش نمونه گیری تصادفی هدفمند از مناطق مختلف شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تهران و به صورت تصادفی انتخاب شده اند. ابزار اندازه گیری پرسش نامه پنج بخش دارد که به ۲۴ پرسش و ۲۴ عبارت می پردازد. ضریب پایایی پرسش نامه هشتاد درصد محاسبه شده است. برای تجزیه و تحلیل داده ها، شاخص های آمار توصیفی، فراوانی و درصد و روش آماری T تک متغیره به کار رفته است. نتایج نشان داد که در خصوص ایمان و باور به مهدی عج میانگین به دست آمده (۳/۰۸) کمی بزرگ تر از سطح متوسط (۳) و در خصوص انتظار ظهور میانگین به دست آمده (۳/۴۲) بزرگ تر از سطح متوسط (۳) است و اکثر

* کارشناس ارشد جامعه شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور. (yas_fory@yahoo.com)

** استادیار دانشگاه پیام نور. (metaghizadeh@yahoo.com)

*** کارشناس ارشد روان شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور. (Rezahomaei2009@yahoo.com)

اعضای گروه نمونه گویه‌های شناخت حضرت مهدی علیه السلام را صحیح پاسخ داده‌اند. بیشترین میزان پاسخ‌های صحیح، در مورد فلسفه غیبت آزمایش مردم، جلوگیری از شهادت زودهنگام حضرت و حفظ ایمان و استقامت در دین‌داری بوده و بیشترین میزان پاسخ‌های صحیح در خصوص فلسفه ظهور را آشکار شدن حق و از بین رفتن باطل، تشکیل حکومت واحد جهانی و اجرای دین خدا یاد کرده بودند.

واژگان کلیدی

باور به مهدویت، جوانان پانزده تا ۲۹ سال، آمار مهدی‌باوران، جوانان تهران.

مقدمه

تشکیل جامعه‌ای که معیارهای معنوی و انسانی بر آن حاکم باشد، رسیدن به جهانی دور از ستم، ستم‌گر و ستم‌دیده و دور از استبداد بر مردمان و سرنوشت آنان از دیرباز آرزوی بشر بوده است. چندین آیه قرآن کریم تشکیل جامعه آرمانی را با حاکمیت دین نوید داده است:

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾؛ (توبه: ۳۳)

او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین درست، فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند.

روایات درباره قیام حضرت مهدی علیه السلام اراده الهی را بر تحقق حکومت دینی دانسته‌اند. (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۶: ۳۴۷)

تأملی در اوضاع آشفته جهان نشان می‌دهد جنگ‌های سرد و گرم، مسابقه تسلیحاتی، صف‌آرایی قدرت‌مندان و... جهانیان را خسته و فرسوده کرده است. محرومیت روزافزون طبقه ضعیف، استمداد گرسنگان جهان و گسترش فقر و بی‌کاری، وجدان‌های زنده و دل‌های حساس را پریشان نموده است. در این میان، مسلمانان آگاه، به‌ویژه شیعیان از یأس و نومیدی دوری گزیده و به عاقبت و سرنوشت خود خوش‌بین هستند. آنان در انتظار روز موعود اسلام و مدینه فاضله آن روزشماری می‌کنند و عاقبت کار را از آن مردم نیک‌کردار می‌دانند. مسئله مهدویت از مسائلی است که در خطمشی مبارزه مسلمانان شیعه جایگاهی استراتژیک دارد و از طرف دیگر، دور ساختن جوانان از مهدویت در صدر فهرست سیاه نظام سلطه و مخالفان قرار گرفته است.

مسئله مهدویت، اندیشه ظهور حضرت مهدی علیه السلام و گسترش ایمان اسلامی و پیروزی نهایی حق بر باطل و استقرار کامل و همه‌جانبه ارزش‌های انسانی و بالأخره تشکیل مدینه فاضله و حکومت جهانی واحد در بین مسلمانان ریشه قرآنی دارد. (نور: ۵؛ انبیاء: ۱۰۵؛ قصص: ۵؛ آل‌عمران: ۸۳) باور به مهدویت به دلیل دارا بودن ویژگی‌های منحصره‌فرد بسیار، از توان‌مندترین عوامل رشد دینی جوامع ما محسوب می‌گردد. جایگاه ممتاز مهدویت‌اندیشی در

تفکر شیعه به قدری است که برخی شرق‌شناسان و شیعه‌شناسان متوجه این مؤلفه بوده‌اند. هانری کربن در حوزه کلام اسلامی و حامد الگار در حوزه فلسفه سیاسی از جمله کسانی‌اند که در این باره اظهار نظر نموده‌اند. بنابر عقیده هانری کربن اعتقاد به مهدویت عنصر اصلی فکر شیعه است که این مذهب را از مذاهب دیگر ممتاز می‌سازد و سبب پویایی و حیات آن می‌شود. (کربن، ۱۳۷۷)

تمنای ظهور امام عصر^{علیه السلام} از صمیم قلب و تلاش برای رسیدن به آن دو زمینه شناختی و قلبی می‌طلبد. منتظران حقیقی و حامیان مهدویت، پیوسته تصویر ظهور را در برابر دیدگان دارند و از دل و جان آن را می‌جویند و برای تحقق آن تلاش می‌کنند و این را در رفتار خود با کسب آگاهی و شناخت بیشتر از امام عصر^{علیه السلام} نشان می‌دهند. این پژوهش باور مهدویت را در پنج حیطه زیر بررسی می‌کند:

۱. ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی^{علیه السلام}؛

۲. انتظار ظهور حضرت مهدی^{علیه السلام}؛

۳. علم و شناخت حضرت مهدی^{علیه السلام}؛

۴. آگاهی به فلسفه غیبت؛

۵. آگاهی به فلسفه ظهور.

از بین پنج حیطه مذکور، دو مورد ایمان و باور قلبی و دیگر انتظار ظهور، به واقع عواطف قلبی و احساسات درونی و عمیق جوانان را به امام و انتظار قلبی برای ظهور را می‌سنجد و سه حیطه دیگر میزان آگاهی و شناخت آنها از امام عصر^{علیه السلام} را بررسی و سنجش می‌کند.

روش تحقیق

این پژوهش که درصدد بررسی جایگاه باور به مهدویت در میان جوانان پانزده تا ۲۹ ساله تهرانی است نگرش و افکار و احساسات و عملکرد آنها را می‌سنجد. بنابراین، روش پژوهش، توصیفی و از نوع پیمایشی است.

«تحقیق توصیفی شامل مجموعه روش‌هایی است که هدف آنها توصیف شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است. اجرای تحقیق توصیفی می‌تواند صرفاً برای شناخت بیشتر شرایط موجود با یاری‌دادن به فرایند تصمیم‌گیری باشد.» (سرمد و بازرگان، ۱۳۷۶: ۸۲)

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش، همه جوانان مسلمان پانزده تا ۲۹ ساله شهر تهران را دربر می‌گیرد. تعداد دقیق جامعه آماری در دسترس نبود. بنابراین، جامعه آماری پژوهش نامعلوم بوده است.

حجم نمونه

«نمونه معمولاً گروهی از افراد جامعه است که معرف آن جامعه بوده و کمابیش ویژگی‌ها و مشخصات افراد جامعه را دارا می‌باشد.» (کرلینجر، ۱۳۷۶: ۱۳۶)

جامعه آماری این پژوهش همه جوانان مسلمان پانزده تا ۲۹ ساله شهر تهران را دربر می‌گرفت و از آن‌جا که تعداد دقیق جامعه آماری در دسترس نیست، واریانس جامعه آماری به دست نمی‌آید. از این‌رو، مطالعه‌ای مقدماتی بر روی گروهی از افراد جامعه به منظور تعیین واریانس جامعه ضروری می‌نمود که به همین منظور، گروهی سی نفری از جامعه آماری به صورت تصادفی انتخاب گردید و پرسش‌نامه در بین آنها توزیع و پس از استخراج داده‌های مربوط به پاسخ‌های گروه نمونه مذکور، واریانس جامعه به دست آمد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول زیر استفاده گردید: (خوی‌نژاد، ۱۳۸۰: ۳۳۱)

$$N = \frac{Z^2 S^2}{D^2} = \frac{1/96^2 \times 0/45}{0/05^2} = 691$$

بنابر محاسبه به عمل آمده، حجم نمونه ۶۹۱ نفر به دست آمد. برای انتخاب گروه نمونه و با توجه به گستردگی جامعه آماری از روش نمونه‌گیری تصادفی هدفمند استفاده شد. بر این اساس از مناطق جغرافیایی شمال، جنوب، غرب، شرق و مرکزی به محل‌های تجمع جوانان گروه سنی پانزده تا ۲۹ سال مراجعه شد و از بین جوانان حاضر در محل‌های مذکور به طور تصادفی تعدادی انتخاب و پرسش‌نامه در اختیار آنان قرار داده شد.

ابزار اندازه‌گیری

این پژوهش از پرسش‌نامه محقق‌ساخته بهره می‌گیرد. این پرسش‌نامه پنج بخش به شرح زیر دارد:

۱. ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی علیه السلام و مطالعات فرسنگی
این قسمت از پرسش‌نامه هفت پرسش با طیف پنج گزینه‌ای (کاملاً موافقم، موافقم، تاحدودی موافقم، مخالفم و کاملاً مخالفم) دارد که به ترتیب به آنها نمره (۵-۴-۳-۲-۱) تعلق می‌گیرد. برای سنجش روایی - محتوایی این پرسش‌نامه از نظرات چند نفر از اساتید و متخصصان حوزه علوم دینی استفاده شد. پایایی آزمون نیز پس از انجام مطالعه‌ای مقدماتی و تعیین واریانس پرسش‌ها از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۰ به دست آمد که ضریب مطلوبی است.

۲. انتظار ظهور حضرت مهدی علیه السلام

قسمت دوم پرسش‌نامه نیز هفت پرسش با طیف پنج گزینه‌ای (کاملاً موافقم، موافقم، تاحدودی موافقم، مخالفم و کاملاً مخالفم) دارد که به ترتیب به آنها نمره (۵-۴-۳-۲-۱) تعلق می‌گیرد. برای سنجش روایی - محتوایی این پرسش‌نامه از نظرات چند نفر از اساتید و

متخصصان حوزه علوم دینی استفاده شد. پایایی آزمون نیز پس از انجام مطالعه‌ای مقدماتی و تعیین واریانس پرسش‌ها از طریق ضریب آلفای کرونباخ $0/80$ به دست آمد که ضریب مطلوبی است.

۳. علم و شناخت حضرت مهدی علیه السلام

قسمت سوم برای سنجش میزان شناخت و آگاهی جوانان به آن حضرت تهیه گردید. بر همین اساس ده پرسش طراحی گردید که هر پرسش دارای چهار گزینه با یک گزینه صحیح بود. بنابراین به پاسخ صحیح حداکثر امتیاز یعنی یک نمره داده شد و پاسخ‌های اشتباه حداقل امتیاز یعنی صفر گرفتند.

برای محاسبه میزان شناخت هر آزمودنی پاسخ‌های صحیح آنها با هم جمع شد و در تحلیل آماری به کار رفت. با توجه به نوع پرسش‌ها و گزینه‌ها، فقط به تعیین روایی - محتوایی پرسش‌ها پرداخته شد که پس از چند بار بازبینی اساتید و متخصصان حوزه علوم دینی، در نهایت ده پرسش تأیید شد.

۴. آگاهی به فلسفه غیبت

قسمت چهارم پرسش‌نامه نیز برای سنجش میزان شناخت و آگاهی جوانان از فلسفه غیبت حضرت مهدی علیه السلام بوده است. به همین منظور هشت عبارت در خصوص فلسفه غیبت تهیه گردید که از این هشت عبارت، عبارات (۲ و ۶ و ۸) غلط بود و تنها پنج عبارت صحیح در بین آنها وجود داشت. بنابراین به هر پاسخ صحیح یک نمره تعلق گرفت که حداقل نمره صفر و حداکثر پنج بوده است. با توجه به نوع طراحی عبارات، فقط اقدام به تعیین روایی - محتوایی عبارات شد که پس از مطالعه اساتید و متخصصان حوزه علوم دینی، هشت عبارت انتخاب گردید.

۵. آگاهی به فلسفه ظهور

طراحی این قسمت نیز همانند قسمت فلسفه غیبت حضرت بوده؛ زیرا درصدد سنجش میزان شناخت و آگاهی جوانان از فلسفه ظهور حضرت بوده است. به همین منظور هشت عبارت در خصوص فلسفه ظهور تهیه گردید که روایی - محتوایی آن را نیز اساتید علوم دینی تأیید کردند.

از این هشت عبارت، عبارات (۲ و ۶ و ۸) غلط بود و تنها پنج عبارت صحیح در بین آنها وجود داشت. بنابراین به هر پاسخ صحیح یک نمره تعلق گرفت که حداقل نمره صفر و حداکثر پنج بوده است. عبارات انتخابی صحیح توسط آزمونی به عنوان نمره وی از فلسفه ظهور در محاسبات آماری مورد استفاده قرار گرفت.

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

این پژوهش، از شاخص‌های آمار توصیفی فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار، جداول و نمونه‌ها استفاده کرده است. به منظور تحلیل استنباطی داده‌های به دست آمده از ابزار اندازه‌گیری از روش‌های آماری T تک‌متغیره، t مقایسه میانگین دو گروه مستقل و تحلیل واریانس تک‌متغیره (انوا) استفاده شد.

توصیف گروه نمونه بر اساس جنسیت

جدول ۱: توزیع فراوانی گروه نمونه بر اساس جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
مذکر	۲۴۳	۳۵/۲
مؤنث	۴۲۱	۶۰/۹
بدون پاسخ	۲۷	۳/۹
مجموع	۶۹۱	۱۰۰

بنابر اطلاعات جدول ۱، تعداد جوانان مؤنث گروه نمونه بیشتر از جوانان مذکر بوده است.

یافته‌ها

فرضیه اصلی پژوهش

باور به مهدویت در پنج مؤلفه ۱. ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی عج، ۲. انتظار ظهور حضرت مهدی عج، ۳. علم و شناخت حضرت مهدی عج، ۴. آگاهی به فلسفه غیبت، ۵. آگاهی به فلسفه ظهور حضرت مهدی عج در بین جوانان پانزده تا ۲۹ ساله مسلمان شهر تهران از سطح متوسط بالاتر است.

ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی

جدول ۱: نتایج آزمون t تک‌متغیره، مقایسه میانگین میزان ایمان و باور قلبی به

حضرت با سطح متوسط (۳)

سطح متوسط	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معناداری
۳	۳/۰۸	۱/۴۲	۱/۴۵	۰/۱۵

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون t در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که با توجه به این که میانگین حاصله (۳/۰۸) کمی بزرگ‌تر از سطح متوسط (۳) بوده و t به دست آمده نیز از مقدار بحرانی جدول کوچک‌تر بوده، می‌توان اذعان داشت جوانان پانزده تا ۲۹ ساله شهر تهران از ایمان و باور قلبی به حضرت مهدی عج تا حدودی برخوردار بوده و ایمان و باور قلبی آنها تقریباً در حد متوسط است.

جدول ۲: نتایج آزمون t تک‌متغیره، مقایسه میانگین موارد مربوط به میزان ایمان

و باور قلبی به حضرت با سطح متوسط (۳)

سطح معناداری	t	انحراف معیار	میانگین	سطح متوسط	گویه‌ها
۰/۰۰۱	۶/۷۰	۱/۳۲	۳/۳۴	۳	۱. همیشه این احساس را دارم که حضرت حاضر و ناظر بر من است.
۰/۰۰۱	۸/۰۱	۱/۳۱	۳/۴۰	۳	۲. یاد حضرت مهدی عج موجب آرامش و امید به آینده در من است.
۰/۶۴	۰/۴۵	۱/۳۹	۲/۹۷	۳	۳. گاهی مواقع برای رسیدن به حضرت مهدی عج گریه می‌کنم.
۰/۰۱	۲/۵۹	۱/۴۰	۲/۸۶	۳	۴. همیشه دل‌تنگ زیارت مسجد جمکران هستم.
۰/۰۰۱	۶/۱۹	۱/۴۹	۳/۳۵	۳	۵. حس می‌کنم منتظران حضرت انسان‌های وارسته و پاکی هستند.
۰/۰۰۱	۱۱/۳۳	۱/۳۹	۲/۴۰	۳	۶. ظهور حضرت به طول کشیده و من از آن ناامید شده‌ام.
۰/۰۰۱	۳/۳۵	۱/۳۴	۳/۱۷	۳	۷. دعاهایی از طریق رادیو و تلویزیون برای حضرت خوانده می‌شود که مرا تحت تأثیر قرار می‌دهد.

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون t در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که با توجه به این که میانگین‌های به دست آمده در خصوص گویه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ از سطح متوسط (۳) بزرگ‌تر بوده، می‌توان نتیجه گرفت که مواردی از قبیل احساس همیشگی درباره حضور و نظارت حضرت بر اعمال، آرامش و امید به آینده با یاد حضرت، پاک بودن پیروان حضرت و متأثر شدن از دعاهای مربوط به حضرت، جزو باور قلبی ایمان جوانان شده و جوانان آنها را به صورت باوری درونی و قلبی پذیرفته‌اند.

انتظار ظهور حضرت مهدی عج

جدول ۳: نتایج آزمون t تک‌متغیره، مقایسه میانگین میزان انتظار ظهور حضرت

با سطح متوسط (۳)

سطح معناداری	t	انحراف معیار	میانگین	سطح متوسط
۰/۰۰۱	۸/۳۵	۱/۳۲	۳/۴۲	۳

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون t در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که با توجه به این که میانگین حاصله (۳/۴۲) بزرگتر از سطح متوسط (۳) بوده و t حاصله نیز از مقدار بحرانی جدول بزرگتر بوده، می توان اذعان داشت انتظار ظهور در بین جوانان پانزده تا ۲۹ ساله شهر تهران از سطح متوسط بالاتر است و آنها منتظر ظهور حضرت هستند.

جدول ۴: نتایج آزمون t تک متغیره،

مقایسه میانگین موارد مربوط به میزان انتظار ظهور حضرت با سطح متوسط (۳)

سطح معناداری	t	انحراف معیار	میانگین	سطح متوسط	گویه ها
۰/۰۰۱	۵/۹۴	۱/۳۵	۳/۳۰	۳	۱. همیشه در هنگام نماز یا در طول روز دعای فرج را می خوانم.
۰/۰۰۱	۱۰/۲۳	۱/۳۱	۳/۵۱	۳	۲. انتظار فرج موجب تعمیق روحیه تعاون و همبستگی مسلمانان است.
۰/۰۰۱	۱۴/۷۱	۱/۱۹	۳/۶۷	۳	۳. به امید پذیرش در پیشگاه حضرت درصدد اصلاح رفتارها و بهتر بودن هستیم.
۰/۰۰۱	۱۴/۳۷	۱/۴۰	۳/۷۶	۳	۴. آرزوی من این است که در رکاب امام زمان شهید شوم.
۰/۰۱	۲/۵۴	۱/۱۴	۳/۱۱	۳	۵. به عنوان یک مسلمان از تکالیف و وظایف در عصر غیبت آگاه هستم.
۰/۰۰۱	۵/۲۹	۱/۳۱	۳/۲۶	۳	۶. خود را از منتظران امام زمان می دانم و از این نظر احساس خوبی دارم.
۰/۰۰۱	۴/۲۵	۱/۴۷	۳/۴۷	۳	۷. هر موقع کار مثبت و مفیدی می کنم احساس خوبی درباره حضرت پیدا می کنم.

در تحلیل استنباطی به منظور بررسی سطح معناداری از آزمون t در سطح $\alpha=0/05$ استفاده شد که با توجه به این که میانگین های به دست آمده در خصوص تمامی موارد مربوط به انتظار ظهور حضرت از سطح متوسط (۳) بزرگتر بوده، می توان نتیجه گرفت که جوانان نسبت به هفت مورد مطرح در خصوص انتظار حضرت مهدی علیه السلام اعتقاد دارند.

شناخت حضرت مهدی عج

جدول ۵: نتایج توصیف پاسخ‌های اعضای گروه نمونه در خصوص شناخت حضرت

بر اساس گزینه‌های سئوالات

گزینه صحیح	د	ج	ب	الف	۶	گویه‌ها
الف	۹۱	۱۲۵	۲۳۶	۲۳۹	فراوانی	۱. سال تولد حضرت مهدی عج چیست؟
	۱۳/۲	۱۸/۱	۳۴/۲	۳۴/۶	درصد	
ب	۱۰۳	۱۲۰	۳۵۸	۱۱۰	فراوانی	۲. حضرت مهدی عج در چه شهری به دنیا آمد؟
	۱۴/۹	۱۷/۴	۵۱/۸	۱۵/۹	درصد	
الف	۳۸	۱۴۲	۱۲۴	۳۸۷	فراوانی	۳. کدام یک از القاب زیر از القاب حضرت مهدی عج است؟
	۵/۵	۲۰/۵	۱۷/۹	۵۶	درصد	
د	۵۴۴	۲۰	۸۹	۳۸	فراوانی	۴. نام مادر آن حضرت چیست؟
	۷۸/۷	۲۰/۹	۱۲/۹	۵/۵	درصد	
ج	۱۴۷	۱۳۸	۹۵	۳۱۱	فراوانی	۵. غیبت صغرا چند سال طول کشید؟
	۲۱	۲۰	۱۳/۷	۴۵	درصد	
ب	۲۶۶	۵۸	۱۳۳	۲۳۴	فراوانی	۶. غیبت حضرت از چه زمانی شروع شد؟
	۳۸/۵	۸/۴	۱۹/۲	۳۳/۹	درصد	
الف	۴۳	۲۵	۲۱۶	۴۰۷	فراوانی	۷. از نظر امامان مقام معنوی حضرت مهدی عج چگونه تعیین شده است؟
	۶/۲	۳/۶	۳۱/۳	۵۸/۹	درصد	
د	۳۴۸	۱۰۱	۱۲۳	۱۱۹	فراوانی	۸. وجه اشتراک حضرت مهدی عج و حضرت یوسف ع چیست؟
	۵۰/۴	۱۴/۶	۱۷/۸	۱۷/۲	درصد	
الف	۲۳۲	۱۴۱	۱۵۰	۷۷	فراوانی	۹. منظور از وقت معلوم که خدا مهلت داده چه روزی است؟
	۴۶/۷	۲۰/۴	۲۱/۷	۱۱/۱	درصد	
ج	۵	۵۱۳	۹۵	۷۸	فراوانی	۱۰. در زمان ظهور حضرت مهدی عج کدام یک از پیامبران وی را همراهی می‌کند؟
	۰/۷	۷۴/۲	۱۳/۷	۱۱/۳	درصد	

پاسخ‌ها بر اساس گزینه‌های پرسش‌نامه نشان می‌دهد اکثر پاسخ‌های اعضای گروه نمونه در تمامی گویه‌های شناخت حضرت مهدی علیه السلام پاسخ‌های صحیح بوده و گزینه صحیح را انتخاب نموده‌اند. فقط در گویه‌های پنجم، ششم و نهم کمترین میزان پاسخ صحیح وجود داشته که نشان‌دهنده شناخت ناکافی جوانان از موارد مطرح در سه گویه مذکور است.

فلسفه غیبت حضرت مهدی علیه السلام

جدول ۶: توزیع فراوانی پاسخ‌های اعضای گروه نمونه نسبت به فلسفه غیبت حضرت مهدی علیه السلام

نوع پاسخ	درصد	فراوانی	شاخص آماری	گزینه‌ها
صحیح	۵۱/۷	۳۷۵		۱. آزمایش مردم
غلط	۱/۴	۱۰		۲. زیاد شدن جمعیت دنیا
صحیح	۳۰/۵	۲۱۱		۳. حفظ ایمان و استقامت در دین‌داری
صحیح	۲۶/۲	۱۸۱		۴. ایجاد امید به آینده
صحیح	۳۲/۹	۲۲۷		۵. جلوگیری از شهادت زودهنگام ایشان
غلط	۲۹/۴	۲۰۳		۶. پر شدن جهان از ظلم و جور
صحیح	۸/۴	۵۸		۷. بیعت نکردن با هیچ‌یک از طاغوت‌های زمان
غلط	۵/۲	۳۶		۸. همراهی حضرت خضر علیه السلام و عیسی علیه السلام با حضرت

بنابر نتایج جدول، بیشترین میزان پاسخ‌های صحیح در خصوص آزمایش مردم، جلوگیری از شهادت زودهنگام حضرت و حفظ ایمان و استقامت در دین‌داری بوده است، در حالی که جوانان درباره گویه شماره شش نیز پاسخ‌های بسیاری داشته‌اند.

فلسفه ظهور حضرت مهدی علیه السلام

جدول ۷: توزیع فراوانی پاسخ‌های اعضای گروه نمونه نسبت به فلسفه غیبت حضرت

مهدی علیه السلام

نوع پاسخ	درصد	فراوانی	شاخص آماری	گزینه‌ها
صحیح	۴/۹	۳۴		۱. رسیدن مردم به رفاه اقتصادی
صحیح	۴۴/۱	۳۰۵		۲. تشکیل حکومت واحد جهانی
غلط	۲/۷	۱۹		۳. ساختن مساجد در سراسر دنیا
غلط	۱۳/۹	۹۶		۴. ایجاد امید به آینده
صحیح	۶۶	۴۵۶		۵. آشکار شدن حق و از بین رفتن باطل
صحیح	۱۱/۳	۷۸		۶. رشد علم و فناوری
صحیح	۴۳/۸	۳۰۳		۷. اجرای دین خدا
غلط	۸/۷	۶۰		۸. رسیدن یاران حضرت به سی صد نفر

بنابر نتایج جدول، بیشترین میزان پاسخ‌های صحیح در خصوص فلسفه ظهور، در مورد آشکار شدن حق و از بین رفتن باطل، تشکیل حکومت واحد جهانی و اجرای دین خدا بوده است. با بررسی فراوانی پاسخ‌های صحیح و غلط می‌توان گفت که اکثریت پاسخ‌های جوانان درباره فلسفه ظهور درست بوده و آنها آگاهی خوبی از فلسفه ظهور حضرت مهدی دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه برای اکثر محققان دنیا ثابت شده است که دین نقش مهمی در زندگی فردی و اجتماعی انسان ایفا می‌کند. انتظار فرج و باور به مهدویت آموزه‌ای دینی است که برای تأمین سلامت روانی افراد، کنترل ناهنجاری‌های اجتماعی و اصلاح جامعه بسیار نقش‌آفرین می‌نماید. احساس «عدالت اجتماعی» که از نتایج باور به مهدویت به شمار می‌رود انگیزه مناسبی برای جلوگیری از ارتکاب جرم و ناهنجاری است. (ستوده، ۱۳۷۹: ۴۵)

از سوی دیگر از منظر روان‌شناختی، وعده‌های پیروزی حتمی، قوت روحی و روانی در شخص منتظر پدید می‌آورد (مدن، ۱۴۲۲) و هنجارها و مدل‌های رفتاری غالب زمینه هم‌نوایی، همبستگی و نظم اجتماعی را موجب می‌گردد. (داوودی، ۱۳۸۰: ۷) دستیابی به مؤلفه‌های مثبت یاد شده نیازمند شناخت از باور حقیقی به مقوله مهدویت است.

تبیین نتایج

الف) انسان‌ها اندیشه مهدویت را به صورت فطری دریافته‌اند و با تمام اختلاف‌نظرها و سلیقه‌ها و آرا و عقایدی که با یک‌دیگر دارند، در اصل اعتقاد به ظهور منجی هم‌نظرند. با وجود این عمیق‌ترین و دقیق‌ترین نظریه درباره مهدویت از جانب اهل‌بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام بیان گردیده است. تا آن‌جا که کتب تاریخی، تفسیری و روایی بیش از سه هزار روایت در موضوع حضرت مهدی علیه‌السلام مطرح کرده‌اند، در حالی که کتب اهل سنت روایات مربوط به حضرت را بالغ بر دویست شماره تخمین زده‌اند.

تشیع، بهترین و برترین مولود دین اسلام، گوهری به نام اندیشه مهدویت در خویش دارد که این اندیشه با تفکر مهدویت در دیگر ادیان و فرق مقایسه‌پذیر نیست.

شیعه حضرت مهدی علیه‌السلام را امام خود و حجت و خلیفه خدا بر روی زمین می‌داند که «بِیْمْنِهِ رِزْقُ الْوَرَى» و به برکت وجود او جهان هستی از خزانه غیب روزی می‌خورد. او دوازدهمین امام شیعیان است که تدبیر عالم را به دست دارد و تقدیر جهان هستی و موجودات در هر شب قدر توسط ملائکه و روح (فرشته اعظم خدا) بر قلب نازنین او فرود می‌آید و او ظرف نزول مقدرات الهی در شب قدر است که زمین بدون وجود او اهل خود را فرو می‌برد. با توجه به نظریه پیشرفته شیعه درباره حضرت مهدی علیه‌السلام، مهدویت هم‌چون دیگر مسائل امامت امری آسمانی و ملکوتی

بوده و بشر حق انتخاب و دخالتی در این امر ندارد و خداوند سبحان بنابر مصالحی حضرت را از چشم عموم مردم پنهان داشته و عمری طولانی به وی ارزانی داشته است. از منظر تشیع، اعتقاد به حضرت قائم علیه السلام فقط پایگاهی اعتقادی ندارد، بلکه این عقیده بر بنیادی شکل گرفته که تمام بنای عظیم معنویت امامت مذهبی بر آن استوار می‌گردد و در حقیقت بنیان رستگاری انسان محسوب می‌شود.

در خصوص این مؤلفه، یافته‌ها از میان جوانان نشان داد که میانگین (۳/۰۸) کمی بزرگ‌تر از سطح متوسط (۳) است، به طوری که این تفاوت به لحاظ آماری نیز معنادار نیست. به عبارت دیگر، ایمان و باور قلبی جوانان پانزده تا ۲۹ ساله شهر تهران از امام عصر علیه السلام در حد متوسط بوده و هنوز به ایمان و باور قلبی مطلوب و عمیق دست نیافته‌اند.

یافته‌ها در خصوص موارد مربوط به مؤلفه ایمان و باور قلبی نشان می‌دهد که میانگین جوانان در خصوص احساس بر حاضر و ناظر بودن امام بر کارهای آنها، آرامش یافتن و امید به آینده به واسطه یاد امام، اعتقاد به وارستگی و پاکی منتظران حضرت و تأثیر دعاهایی مربوط به امام زمان بر روحيات آنها، بزرگ‌تر از سطح متوسط بوده و این نشان می‌دهد جوانان علاقه خاصی به امام عصر علیه السلام دارند و وی را تنها نجات دهنده بشریت می‌دانند. یاد امام موجب آرامش آنها و امید به آینده و سرزندگی در آنان است. این موضوع که دین می‌تواند موجب آرامش روان و آسایش فکری و به دنبال آن سلامتی فرد گردد در مطالعات باگرا (۲۰۰۸)، باچر (۲۰۰۸)، هارسیون و همکاران (۲۰۰۷)، هاگ و همکاران (۲۰۰۶)، دی‌روس و همکاران (۲۰۰۵)، کنستانتین و همکاران (۲۰۰۵)، برگن (۲۰۰۴)، پودی و همکاران (۲۰۰۴)، روچ و آنو (۲۰۰۳)، موران (۲۰۰۳)، پلانت و شارما (۲۰۰۱)، مالتی و دی (۲۰۰۰)، مالری و همکاران (۲۰۰۰) نشان داده شده است. در مطالعات مذکور، دین و اعتقاد دینی به خداوند و افراد دینی منبعی مهم برای جلوگیری از استرس و رهایی انسان از قید و بندهای دنیوی معرفی شده که می‌تواند موجب سرزندگی و شادابی فرد گردد. در مطالعات برگین (۲۰۰۴)، روچ و آنو (۲۰۰۳) و آرگیل (۲۰۰۰) نیز بین دین و گرایش دینی و شادابی و نشاط افراد همبستگی مثبت و معناداری گزارش داده شده، به طوری که عقاید دینی به علت رهایی فرد از تنش‌های روزمره و ایجاد این باور قلبی که مشکلات موجود در جهت امتحان الهی است، موجبات آرامش و شادابی و تلاش بیشتر را فراهم می‌کند.

دیگر یافته‌ها در خصوص موارد مطرح در پرسش‌نامه در خصوص ایمان و باور قلبی نشان داد که گریه برای رسیدن به امام عصر علیه السلام تقریباً برابر میانگین بوده که نشان می‌دهد تقریباً نیمی از جوانان پانزده تا ۲۹ سال به گونه‌ای به امام مهدی علیه السلام اعتقاد دارند که برای رسیدن به وی ناخودآگاه گریه می‌کنند و این گریه به آنها آرامش می‌دهد. باچر (۲۰۰۸) بر اساس مطالعات خود می‌گوید گریه افراد مذهبی به منزله غمگینی نیست، بلکه گریه برای رسیدن به معبود و یافتن

آرامش ابدی است. در خصوص مورد دل‌تنگی زیارت مسجد جمکران نیز میانگین به دست آمده کوچک‌تر از سطح متوسط است که نشان می‌دهد احتمالاً برخی از جوانان به علت نزدیکی مسافت تهران یا جمکران به راحتی به زیارت مسجد جمکران می‌روند. هم‌چنین یافته‌ها در خصوص میانگین ناامیدی در طولانی شدن ظهور حضرت نیز کوچک‌تر از سطح متوسطی است که نشان دهد جوانان از ظهور امام عصر ع ناامید شده‌اند و آنان هم‌چنین با امید به ظهور حضرت و نابودی ظلم و ستم، به آینده‌ای روشن اعتقاد دارند. مالتبی و دی (۲۰۰۰) نیز امید به آینده و رسیدن به تعالی را موضوعی مهم در افراد مذهبی گزارش نموده‌اند.

ب) انتظار فرج از آموزه‌های دینی است که در کنترل ناهنجاری‌های اجتماعی و اصلاح جامعه تأثیری فراوان دارد و در واقع نوعی آمادگی برای پاک شدن، پاک زیستن، پویش همیشگی همراه با خودسازی، ساختن دیگران و زمینه‌سازی برای حکومت صالح مهدوی است. انتظار فرج با نظارت اجتماعی، سبب همبستگی اجتماعی و تشکیل جامعه اخلاقی می‌گردد. منتظران برای تقویت اهداف متعالی فرهنگ مهدوی، با احساس مسئولیت و تعهد در برابر سرنوشت جامعه، با روحی سرشار از عزت دینی، به وظیفه عمومی خود برای امر به معروف و نهی از منکر عمل می‌کنند و اصلاح‌طلبی در حوزه روابط اجتماعی را در سرلوحه فعالیتشان قرار می‌دهند.

عدالت از آموزه‌های انتظار است که عاملی برای استحکام نظم اجتماعی، رعایت هنجارهای دینی و جلوگیری از کج‌روی‌ها به شمار می‌رود. تئوری‌های کنترل اجتماعی با وجود مکانیسم‌های مختلف، جواب‌گوی نیازهای جامعه انسانی نیست و هر روز بر تعداد هنجارشکنان افزوده می‌شود. ولی اگر انتظار فرج به طور صحیح در جوامع بشری رواج یابد، می‌تواند در کنترل ناهنجاری‌ها و کاهش کج‌روی‌ها مؤثر واقع شود. یافته‌ها در خصوص مؤلفه انتظار ظهور نشان داد که میانگین به دست آمده (۳/۴۲) بزرگ‌تر از سطح متوسط (۳) است که انتظار جوانان پانزده تا ۲۹ سال در خصوص ظهور هرچه زودتر امام عصر ع را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر، سطح انتظار جوانان پانزده تا ۲۹ سال برای ظهور امام مهدی ع بزرگ‌تر از سطح متوسط است و این باور درباره انتظار در آنان شکل گرفته است.

به طور کلی یافته‌ها در خصوص موارد مطرح در پرسش‌نامه در مورد مؤلفه انتظار ظهور حضرت مهدی ع نشان داد در تمامی موارد میانگین‌های به دست آمده بزرگ‌تر از سطح متوسط است. به عبارت دیگر، خواندن دعای فرج در هنگام نماز و در طول شبانه روز، تأثیر انتظار در آگاهی از تکالیف و وظایف، احساس خوب بودن انجام و کار مثبت و مفید، از جمله مواردی است که به واسطه انتظار ظهور امام عصر ع در جوانان می‌تواند شکل بگیرد و موجبات خشنودی و امید را در آنها به وجود آورد. بنابراین، با ترویج آیین انتظار ظهور حضرت امام عصر ع می‌توان بسیاری از رفتارهای بد را در جوانان از بین برد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که جوانان عاشق امام

عصر علیه السلام هستند و او را از صمیم قلب و با تمام وجود دوست دارند و به طور فعالانه‌ای در انتظار ظهور امام هستند و احساس می‌کنند که با ظهور امام مهدی علیه السلام به آرامش جاودانه خواهند رسید و زندگی جاودانه‌ای خواهند یافت.

ج) شناخت حضرت مهدی معرفت امام ابعاد مختلف و درجات گوناگونی دارد که از شناخت فردی و مشخصات ظاهری حضرت آغاز می‌گردد و تا شناخت و معرفت قلبی به نورانیت حضرت ادامه می‌یابد؟ راهی بی‌پایان که تمام کمالات انسانی را در خود نهفته دارد.

در نگاه اول شاید شناخت ظاهری و فردی حضرت مهم جلوه نکند، اما حکمتی بس عمیق وجود دارد که تمام معصومان از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله تا امام حسن عسکری علیه السلام بر روی جزئی‌ترین ویژگی‌ها و خصوصیات فردی حضرت مهدی علیه السلام تأکید می‌ورزیده‌اند؛ زیرا کشش درونی بشریت و روح امیدی که در فطرت تمام انسان‌ها در همه دوران دربارۀ منجی عالم بشریت وجود داشته، راه را بر سوء استفاده کنندگان از عقاید پاک مردم باز می‌کند و عرصه را بر مدعیان مهدویت می‌گشاید. این از دیرباز دغدغۀ پیامبران و رهبران بزرگ بوده است، تا آن‌جا که حضرت عیسی علیه السلام به نزدیکان خود چنین توصیه و تأکید می‌فرمود:

زنهار کسی شما را گمراه نکند، زان‌رو که بسا به نام من آمده خواهند گفت که من مسیح هستم و بسیاری را گمراه خواهد کرد... آن‌گاه اگر کسی به شما بگوید اینک مسیح در این‌جا یا در آن‌جاست باور نکنید؛ چرا که مسیحیان کاذب و انبیایی کذبۀ ظاهر شده، علامات و معجزات عظیمه چنان خواهند نمود که اگر ممکن بودی برگزیدگان را نیز گمراه می‌کردند. (انجیل متی: ۴۱، باب ۲۴)

نتایج به دست آمده در خصوص مؤلفۀ شناخت حضرت مهدی علیه السلام نشان داد که در خصوص سال تولد حضرت مهدی علیه السلام ۳۴/۶ درصد جوانان پاسخ صحیح دادند و ۶۵/۴ درصد جوانان از پاسخ این پرسش ناآگاه بودند. به عبارت دیگر، تقریباً یک‌سوم جوانان پانزده تا ۲۹ ساله شهر تهران به سال تولد امام یعنی ۲۵۵ قمری آگاهی و شناخت داشته‌اند، در حالی که سه‌چهارم دیگر آنها هنوز به سال تولد امام آگاهی ندارند.

در خصوص پرسش مربوط به محل تولد امام عصر علیه السلام ۵۱/۸ درصد جوانان پانزده تا ۲۹ سال که تقریباً نیمی از جوانان مورد مطالعه را تشکیل می‌دادند، پاسخ صحیح داده‌اند و به محل تولد امام عصر علیه السلام یعنی سامرا آگاهی داشته‌اند. با وجود این، ۴۸/۲ درصد آنها به محل تولد امام عصر علیه السلام آگاهی نداشته و گزینه‌های اشتباه را انتخاب نموده‌اند.

یافته‌ها در زمینه پرسش سوم در مورد القاب حضرت مهدی علیه السلام نشان داد ۵۶ درصد جوانان درباره القاب امام عصر علیه السلام گزینه صحیح را انتخاب نموده‌اند و به القاب ایشان شناخت و آگاهی داشته‌اند، در حالی که ۴۴ درصد آنها گزینه‌های اشتباه را انتخاب نموده‌اند.

نتایج به دست آمده در مورد نام مادر حضرت امام عصر علیه السلام نشان داد اکثریت جوانان یعنی ۷/۷۸ درصد آنها به نام مادر حضرت آگاهی و شناخت داشته‌اند، در حالی که تنها ۳/۲۲ درصد آنها هنوز نام مادر حضرت را نمی‌دانند و آگاهی و شناخت به آن نداشته‌اند. یافته‌ها در خصوص مدت غیبت صغرای حضرت مهدی علیه السلام نشان داد که تنها بیست درصد جوانان از مدت غیبت صغرای امام آگاهی دارند، در حالی که اکثریت جوانان پانزده تا ۲۹ ساله تهرانی یعنی هشتاد درصد آنها به آن آگاهی و شناخت کافی نداشته‌اند. ناآگاهی اکثریت جوانان به مدت‌زمان غیبت حضرت امام می‌تواند برای جامعه اسلامی یک ضعف باشد و باید در خصوص اطلاع‌رسانی و آگاهی هر چه بیشتر جوانان از وسایل گوناگون و به‌خصوص کتب درسی استفاده شود تا بدین ترتیب سطح آگاهی جوانان به امام عصر علیه السلام بیشتر گردد.

نتایج به دست آمده در خصوص زمان شروع غیبت امام عصر علیه السلام نشان داد که تنها ۲/۱۹ درصد جوانان به زمان شروع غیبت امام (از لحظه ولادت ایشان) آگاهی داشته‌اند، در حالی که ۸/۸۰ درصد یعنی اکثریت جوانان شهر تهران به این موضوع به صورت کافی آگاهی نداشته‌اند. یافته‌ها در مورد مقام معنوی امام عصر علیه السلام نشان داد ۹/۵۸ درصد جوانان به مقام معنوی امام (خورشید زیر ابر) آگاهی دارند و به مقام معنوی امام قبلاً آگاهی و شناخت داشته‌اند، اما ۱/۴۱ درصد جوانان به این مقام آگاهی نداشته‌اند و گزینه‌های اشتباه را انتخاب نموده بودند.

نتایجی که درباره پرسش هشتم یعنی وجه اشتراک حضرت مهدی علیه السلام با حضرت یوسف علیه السلام به دست آمد نشان داد که تقریباً نیمی از جوانان (۴/۵۰ درصد) به این وجه اشتراک که شامل زیبایی، مظلومیت و ناشناس بودن است، آگاهی و شناخت دارند و گزینه صحیح را انتخاب نموده‌اند، در حالی که تقریباً نیمی دیگر از افراد گروه نمونه شناخت کامل در این خصوص ندارند و تنها یکی از گزینه‌ها را انتخاب نمودند. یافته‌ها درباره پرسش مربوط به «وقت معلوم که خداوند مهلت داده» نشان داد که اکثریت جوانان به این پرسش تخصصی در خصوص امام عصر علیه السلام آگاهی ندارند و ۹/۸۸ درصد آنها از شناخت و آگاهی برخوردار نیستند. با وجود این تنها ۱/۱۱ درصد توانسته به این مفهوم آگاهی و شناخت دارند و گزینه صحیح را انتخاب کرده‌اند. با وجود این ۸/۲۵ درصد جوانان به این گزینه آگاهی کافی نداشته‌اند.

در نتیجه بر اساس یافته‌های به دست آمده در خصوص مؤلفه شناخت حضرت مهدی علیه السلام، سطح آگاهی جوانان که در یک کشور اسلامی و شیعه مذهب زندگی می‌کنند چندان مناسب و مطلوب نیست و برای افزایش سطح آگاهی آنان باید آموزش و تربیت دینی صحیح افراد از سنین کودکی آغاز شود. دنز و همکاران (۲۰۰۸)، لاورنس (۲۰۰۸)، جانسون (۲۰۰۸)، دیکی و همکاران (۲۰۰۶)، هاگ و همکاران (۲۰۰۶)، دی‌روس و همکاران (۲۰۰۵)، دی‌روس (۲۰۰۴) و پودی و همکاران (۲۰۰۴) در مطالعات خود نشان داده‌اند که خانواده و والدین برای هدایت فرزندان به

سوی مذهب و دین بیشترین نقش را بر عهده دارند. به عبارت دیگر، هر قدر تمایلات مذهبی والدین قوی‌تر و بیشتر باشد و از شیوه صحیح برای آموزش مذهبی فرزندان خود استفاده کنند، آگاهی و معرفت دینی آنها نیز افزایش خواهد یافت.

هم‌چنین دی‌روس (۲۰۰۴) نیز به نقش مدارس اشاره می‌کند و معتقد است آنچه در مدارس آموزش داده می‌شود اگر بر پایه مذهب باشد به طور حتم می‌تواند موجب افزایش آگاهی دینی دانش‌آموزان گردد و این نیازمند وجود کتاب‌های درسی مناسب و معلمان آگاه و پر تلاش است. (د) غیبت در عرف به معنای ناپدید شدن و دور بودن از صحنه است که مستلزم فاصله گرفتن است، در حالی که مراد از غیبت امام علیه السلام فاصله گرفتن ایشان از جامعه نیست، بلکه امام در عین حضور در صحنه با مردم در ارتباط است. البته آنان از شناخت او محرومند و در حقیقت نوعی در حجاب بودن یک‌طرفه وجود دارد؛ زیرا مردم آگاهانه و مشخص با ایشان ارتباط ندارند. اما وی آنان را می‌بیند و می‌شناسد و با ایشان داد و ستد دارد، در بازارهای آنان راه می‌رود و بر فرش‌های آنان می‌نشیند، در حالی که او را نمی‌شناسند. بنابراین، امام حضور دارد گرچه ظهور عینی ندارد. (کوران، ۱۴۱۱: ج ۳: ۲۴)

پیشینه چرایی غیبت به قبل از تولد حضرت حجت علیه السلام بازمی‌گردد؛ زمانی که فلسفه غیبت در میان مردم مطرح می‌گردید و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه علیهم السلام در مقام پاسخ‌گویی برمی‌آمده‌اند. هزاران سر نهان در نیام دین و برنامه‌های مترقی آن وجود دارد که درک هر یک دلی دریایی و چشمی بینا می‌خواهد، تا آن‌جا که همه پیامبران هم نمی‌توانند به تمام اسرار آگاه باشند. غیبت حضرت از رازهای بسیار پیچیده‌ای است که با ظهور او همه حقیقت روشن می‌گردد. عبدالله بن فاضل هاشمی می‌گوید:

امام صادق علیه السلام فرمود: حضرت صاحب‌الامر به ناچار غیبتی خواهد داشت، به طوری که گمراهان به شک خواهند افتاد. سؤال کردم چرا؟ فرمودند: اجازه نداریم علتش را بیان کنیم. گفتم: حکمتش چیست؟ فرمود: همان حکمتی که در غیبت‌های گذشته وجود داشته است، اما حکمتش جز به ظهور آن حضرت آشکار نمی‌شود. (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۲: ۹۱)

برای غیبت امام زمان علیه السلام علت‌ها و حکمت‌های بسیار ذکر شده که به برخی از علت‌ها و فلسفه‌های غیبت در برخی از روایات اشاره فرموده‌اند:

- تفکیک و بازشناسی اهل هدایت از گمراهان؛
- سر ننهادن به بیعت حاکمان ستم‌گر و ظالم؛
- کوتاهی، ناسپاسی و ظلم مردم؛
- حفظ جان امام از دست حاکمان جور و ستم؛
- ایجاد آمادگی مردم برای حضور و ظهور امام علیه السلام؛
- خالی نماندن زمین از حجت؛

- نداشتن یار و یاور و... -

توضیح هر یک از اقسام فوق بحث و نوشتاری مستقل می‌طلبد که در این نوشتار نمی‌گنجد.
حضرت امام خمینی علیه السلام درباره فلسفه غیبت می‌فرمایند:

آن چیزی که انبیا موفق نشدند به آن، با این که برای آن خدمت آمده بودند خدای تبارک و تعالی ایشان [مهدی علیه السلام] را ذخیره کرده است که همان معنایی که همه انبیا دارند آرزو داشتند، لکن موانع، اسباب این شد که نتوانستند اجرا بکنند... به دست این بزرگوار اجرا بشود. این که این بزرگوار را طول عمر داده خدای متعال برای یک همچو معنایی، ما از آن می‌فهمیم که در بشر کسی نبوده است دیگر، قابل یک همچو معنایی نبوده است. (خمینی، ۱۳۷۱: ج ۱۲: ۴۸۱)

یافته‌ها در خصوص مؤلفه فلسفه غیبت بدین صورت تنظیم گردید که گروه نمونه از هشت گزینه ارائه شده گزینه‌های صحیح را انتخاب کنند و در میان این هشت گزینه، سه گزینه غلط نیز قرار داده شد. در خصوص گزینه یک (که گزینه صحیح بوده) ۵۱/۷ درصد جوانان آن را انتخاب نمودند و «آزمایش مردم» را یکی از موارد فلسفه غیبت امام عصر علیه السلام دانستند. به عبارت دیگر، تقریباً نیمی از جوانان، «آزمایش مردم» را از موارد فلسفه غیبت انتخاب نمودند، در حالی که ۴۸/۳ درصد جوانان این گزینه را انتخاب نکردند. در خصوص دومین گزینه و در مورد «زیاد شدن جمعیت دنیا» که یک گزینه غلط در بین گزینه‌ها بود، نود درصد جوانان آن را فلسفه غیبت قبول نداشتند و آن را انتخاب نکردند، در حالی که تنها ده درصد جوانان آن را انتخاب کردند. این نشان می‌دهد که جوانان به این موضوع که «زیاد شدن جمعیت دنیا» فلسفه غیبت نیست، آگاهی لازم دارند.

تنها ۳۰/۵ درصد جوانان «حفظ ایمان و استقامت در دین‌داری» را که گزینه سوم است از موارد مربوط به فلسفه غیبت انتخاب کردند، در حالی که جمله این گزینه به گونه‌ای بوده که به نظر می‌رسد اکثریت به آن پاسخ صحیح بدهند، اما اکثریت جوانان آن را یک گزینه صحیح انتخاب نکرده‌اند. ۲۶/۲ درصد «امید به آینده» را از علل غیبت دانسته‌اند، در حالی که ۳۲/۹ درصد جلوگیری از شهادت زودهنگام ایشان را انتخاب نموده‌اند. در خصوص دو گزینه مذکور اکثریت جوانان این دو گزینه را انتخاب نکرده‌اند و آن را فلسفه غیبت امام عصر علیه السلام نمی‌دانند. همچنین در خصوص «بیعت نکردن با هیچ‌یک از طاغوت‌های زمان» که یکی از گزینه‌های صحیح بوده تنها ۸/۴ درصد جوانان آن را انتخاب کردند و ۹۱/۶ درصد جوانان به این گزینه آگاهی و شناخت کافی ندارند. در خصوص دو گزینه اشتباه در پرسش‌نامه یعنی «پر شدن جهان از ظلم و جور» ۲۹/۴ درصد جوانان و درباره همراهی خضر علیه السلام و عیسی علیه السلام با ایشان ۵/۲ درصد جوانان این گزینه‌ها را فلسفه غیبت انتخاب نموده‌اند، در حالی که اکثریت جوانان این دو گزینه را انتخاب نکرده‌اند و به این گزینه‌ها آگاهی و شناخت کافی داشته‌اند. بی‌تردید آگاهی و شناخت

جوانان به فلسفه غیبت چندان مطلوب نبوده و جوانان تهرانی شناخت کمی به فلسفه غیبت حضرت مهدی علیه السلام دارند. در این میان نقش والدین و مراکز آموزش در آموزش‌های مذهبی بسیار مهم است؛ آن‌چنان که پژوهش‌های دنزو و همکاران (۲۰۰۸)، لاورنس (۲۰۰۸)، جانسون (۲۰۰۸)، دیکی و همکاران (۲۰۰۶)، هاگ و همکاران (۲۰۰۶)، دی‌روس و همکاران (۲۰۰۵)، دی‌روس (۲۰۰۴) و پودی و همکاران (۲۰۰۴) به نقش والدین در آگاهی‌بخشی در خصوص مسائل و رفتارها و دستورات مذهبی دلالت می‌کند. در همین مورد دی‌روس (۲۰۰۴) به نقش مدارس نیز اشاره نموده است.

ه) راز خلقت انسان نیل به توحید و معرفت الهی است:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾؛ (ذاریات: ۵۶)

و جنّ و انس را نیافریدم جز برای آن که مرا پرستند.

با توجه به هدف‌مند بودن خلقت انسان و نارسایی عقل وحس برای رهیابی انسان به کمال، وجود هادیان الهی که روشن‌گری و حیانی را فراروی بشر قرار دهند امری ضروری می‌نماید. بدیهی است نیل به این هدف بلند در سطح عموم جامعه جز در پرتو حکومت عدل الهی و در سایه آرامش روانی جامعه صورت نمی‌پذیرد. به همین جهت یکی از اهداف بلندمدت بعثت انبیا و رسالت بزرگ پیامبران، اجرای قسط و عدل در جامعه بوده است.

اما این هدف بلند تاکنون محقق نشده و زمینه ایجاد آن فراهم نیامده است. ظهور حضرت مهدی علیه السلام منجی عالم هستی، تحقق‌بخش چنین آرمانی است که زمینه رشد و بالندگی برای تمام افراد بشر را فراهم می‌آورد. «بارالها، او را دعوت‌کننده به کتاب خود و قائم به دینت قرار ده در تمام زمین قدرت و مکنّت عطا فرما.» (مفاتیح الجنان، دعای افتتاح)

یافته‌ها در مورد مؤلفه میزان آگاهی و شناخت جوانان به فلسفه ظهور حضرت مهدی علیه السلام نشان داد در خصوص گزینه‌های «رسیدن مردم به رفاه اقتصادی» ۴/۹ درصد پاسخ صحیح تشکیل حکومت واحد جهانی ۴۴/۱ درصد پاسخ صحیح، «آشکار شدن حق و از بین رفتن باطل» ۶۶ درصد پاسخ صحیح، «رشد علم و فناوری» ۱۱/۳ درصد و «اجرای دین خدا» ۴۳/۸ درصد پاسخ صحیح دادند. بیشترین میزان آگاهی جوانان در خصوص فلسفه ظهور امام عصر علیه السلام در خصوص آشکار شدن حق و از بین رفتن باطل است که نشان می‌دهد جوانان کشور ما به این باور رسیده‌اند که با ظهور امام، دنیا سراسر به سمت عدالت و حق پیش خواهد رفت و ظلم و ستم و دولت‌های استکباری علی‌رغم قدرت دنیوی که دارند، نابود خواهند شد. این باور و شناخت می‌تواند احساس امید به آینده روشن همراه با دین را در جوانان زنده نگه دارد و آن‌که پیروی از دستورات الهی برای رسیدن به آن بهترین مسیر باشد. در گزینه‌های ارائه شده در پرسش‌نامه به دو گزینه «ساختن مساجد در سراسر دنیا»، ۲/۷ درصد «رسیدن یاران حضرت به سی صد نفر»،

۸/۷ درصد از جوانان دو گزینه مذکور را انتخاب نمودند که نشان دهنده آگاهی جوانان به گزینه‌های صحیح در خصوص فلسفه ظهور مهدی علیه السلام است.

منابع

۱. آقایی، سید مجتبی، «موعود؛ درآمدی بر یک نظریه»، بررسی نظریه های نجات و مبانی مهدویت (مجموعه مقالات سومین اجلاس دوسالانه بررسی ابعاد وجودی حضرت مهدی علیه السلام)، تهران: انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۱ش.
۲. آمدی تمیمی، عبدالواحد، غرر الحکم و درر الکلم، بیروت، مؤسسة الاعلمی، ۱۴۰۷ق.
۳. ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن محمد، شرح نهج البلاغه، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی، ۱۴۰۴ق.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دار صادر، چاپ اول، ۱۴۱۰ق.
۵. احسان بخش، صادق، آثار الصادقین، تهران، نشر صادقین، ۱۳۷۶ش.
۶. اعرجی، شرف الدین، پیش گویی های نوستراداموس، ترجمه: عزیزی، چاپ پنجم، ۱۳۷۹ش.
۷. الگار، حامد، ایران و انقلاب اسلامی، مترجم سپاه پاسداران، تهران، انتشارات سپاه پاسداران، بی تا.
۸. امینی، ابراهیم، گفتمان مهدویت، قم، انتشارات بوستان کتاب، ۱۳۸۱ش.
۹. بحر العلوم میردامادی، سیدجواد، انتظار موعود، قم، انتشارات مسجد جمکران، ۱۳۸۵ش.
۱۰. بحرانی، سیدهاشم، الانصاف فی النص علی الائمة، ترجمه: سیدهاشم رسولی محلاتی، قم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، بی تا.
۱۱. بدری، سید سامی، «مهدی منتظر و سیر تاریخی و نشانه های ظهور»، ترجمه: امینی، نشریه پارسا.
۱۲. بستوی، عبدالعظیم، المهدی المنتظر فی ضوء الاحادیث الصحیحة و آراء الصحیحة و اقوال العلماء و آراء الفرق المختلفة، بیروت، دار ابن حزم، چاپ اول، ۱۹۹۹م.
۱۳. بهشتی، محمدعلی، ادیان مهدویت، تهران، انتشارات فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸ش.
۱۴. پورسیدآقایی، مسعود با همکاری جمعی از نویسندگان، تاریخ عصر غیبت، قم، انتشارات حضور، چاپ اول، ۱۳۷۹ش.
۱۵. جعفری، محمدصابر، مهدی انگاری و مهدی ستیزی، قم، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی علیه السلام، بی تا.

۱۶. جمعی از نویسندگان، *دائرة المعارف بزرگ اسلامی*، زیر نظر: موسوی بجنوردی، تهران، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، چاپ اول، بی تا.
۱۷. حرعاملی، محمد بن حسن، *اثبات الهدی*، قم، نشر المطبعة العلمية، بی تا.
۱۸. _____، *وسائل الشیعة*، بیروت، مؤسسة آل البيت، ۱۴۱۳ ق.
۱۹. حکیمی، محمد، *در فجر ساحل*، قم، انتشارات بوستان کتاب، چاپ هفدهم، ۱۳۶۱ ش.
۲۰. حکیمی، محمدرضا، *خورشید مغرب*، تهران، انتشارات فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰ ش.
۲۱. خمینی، سید روح الله، *صحیفه امام*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، ۱۳۷۱ ش.
۲۲. خوی نژاد، غلامرضا، *روش های پژوهشی در علوم تربیتی*، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۰ ش.
۲۳. داوودپور، مرتضی، «نقش انتظار در کاهش ناهنجاری های اجتماعی»، *مجموعه مقالات دومین همایش بین المللی دکترین مهدویت*، قم، انتشارات مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۵ ش.
۲۴. داوودی، محمد، سلیمی، علی، *جامعه شناسی کج روی*، قم، پژوهشکده حوزه دانشگاه، ۱۳۸۰ ش.
۲۵. رجالی، علیرضا، *۱۰۰ پرسش و پاسخ پیرامون امام زمان*، قم، نشر نبوغ، چاپ هشتم، ۱۳۸۰ ش.
۲۶. ستوده، هدایت الله، *آسیب شناسی اجتماعی*، تهران، انتشارات آوار نور، ۱۳۷۹ ش.
۲۷. سرمد، زهره؛ بازرگان عباس، *روش های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران، نشر آگه، ۱۳۷۶ ش.
۲۸. سعادت پرور، علی، *الشموس المضيئة*، ترجمه: وزیری، تهران، نشر احیای کتاب، ۱۳۸۰ ش.
۲۹. سلیمانیان، خدامراد، *فرهنگ نامه مهدویت*، قم، مرکز تخصصی مهدویت، ۱۳۸۳ ش.
۳۰. شریف رضی، محمد بن حسین، *نهج البلاغه*، ترجمه: محمد دشتی، قم، دفتر نشر الهادی، ۱۳۷۹ ش.
۳۱. صافی گلپایگانی، لطف الله، *اصالت مهدویت*، قم، انتشارات سپهر، ۱۳۷۵ ش.
۳۲. کرین، هانری، *تاریخ فلسفه اسلامی*، ترجمه: سید جواد طباطبایی، تهران، انتشارات کویر، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ش.
۳۳. کرلینجر، فردریک نیکلز، *مبانی پژوهش در علوم رفتاری*، ترجمه: حسن پاشا شریفی و جعفر نجفی زند، تهران، آوای نور، ۱۳۷۶ ش.
۳۴. کورانی، علی و دیگران، *معجم احادیث الامام المهدی علیه السلام*، قم: انتشارات مؤسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۱ ق.

۳۵. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۳۶. مدن، یوسف، سیکولوجیه الانتظار، بیروت، دارالهادی للطباعة و النشر و التوزیع، ۱۴۲۲ق.
۳۷. مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب امام مهدی علیه السلام، قم، انتشارت صدرا، ۱۳۴۷ش.
۳۸. نهاوندی، علی اکبر، برکات حضرت ولی عصر علیه السلام، ترجمه: سیدجواد معلم، مشهد، انتشارات منتظران ظهور، چاپ سوم، ۱۳۷۹ش.
۳۹. همایی، رضا؛ سیادت، علی، «ترویج اندیشه مهدویت در بین دانش‌جویان دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی استان اصفهان»، همایش علم و دین، ۱۳۸۴ش.
40. Argyle, M. (2000), psychology and religion, London, rout ledge.
41. Backer , M.W. (2008), Trait anxiety and intrinsic extrinsic religiousness. Journal for the scientific study of religion, 21, 202-212.
42. Batson., C.D.; shortage, P.& vents, W.L.(2006). Religion and the individual: A. social psychological perspective, New York: ox ford university press.
43. Bergin, A.E. (2004). Religiosity and mental health L Acviticalre- evolution and meta analysis, professional psychology, 14,170- 184.
44. Bhugra, D. (2008), psychology and religion. London and New York , Rutledge.
45. Constantine, M.; Wilton, K.; Gainer, K.L. , & Lewis, E.L. (2005). Religious participation , spirituality, and coping among. African American college.
46. Danso, H. Hansberger, B., & Pratt, M. (2008). The role of parental religious fundamentalism and rightwing authority Aryanism in child – rearing goals and practices. Journal for the Scientific study of Religion, 30, 496- 511.
47. De Roos , S.A. (2004). Young children, s God concepts: Influences of attachment and socialization in a family and school context , paper to be presented at the REA/ APRRE conference in Denver , November 5-7.
48. De Roos, S.A. , Iedema, J, & Miedema. S. (2005). Influence of material denomination, God concepts, and child- rearing practices on young children’s God concepts. Journal Scientific of Religion, 43, 519-535.
49. Dickie , J.R., Eshleman, A.K., Mohasco, D.M., Shepard, A., Vander, M., and Johnson, M. (2006). Parent- child relationship and children’s images of God. Journal Scientific of Religion, 36, 25-43.
50. Harrison, M.O., Koenig, H.G., Hays, J.C. (2007) The Epidemiology of religious coping: a review of recent literature. Intentional Review of psychiatry, 13, 36-93.

51. Gartner, J. Larson, D.B. & Allen, G. (1999). Religious commitment and mental health: a review of thd empirical literature *Journal of psychology and Theology*, 19, 6-26.
52. Huges, D.R.; Petrillo, G.H.& Smith, E.I. (2006). Transmission of religious and social values from parents to teenage children, *Journal of Marriage and the Family*, 44: 569-580.
53. Johnson, M.A. (2008). Family life and religious commitment, *Review of Religious Research*, 14:144-150.
54. Lawrence, R.T. (2008). Measuring the Image of God: The God image inventory and the God image scales, *Journal of Psychology and Theology* , 25 (2): 214-226.
55. Mallery , P., Mallory , S., & Grouch, R.(2000). A preliminary of attribution to God. *The International Journal; for the psychology of Religion*. 10, 135-156.
56. Malt by, J., Day. L. (2000). Depressive symptoms and religious orientation: Examining the relationship between religiosity and depression within the context of other correlates of depression.
57. Moran, G. (2003). PARENTES: Religious and Moral education , Retrieved April 10, 2005, from [http://www. Adoniram. Net/Religious – and – Moral-Education. Html](http://www.Adoniram.Net/Religious-and-Moral-Education.Html).
58. Plante , T.C., & Sharma , N.K. (2001) Religious faith and mental health outcomes. In T.G. Plante & A.C Sharman (Eds), *faith and Health*. New York: Guilford.
59. Pudie , N & Garrol, A. & Roche, L(2004). Parenting and adolescent self – regulation. *Journal of Adolescence* , 27:663-676.
60. Roech , S., Ano , G. (2003). Testing an attribution and coping model of stress: Religion as an orienting system. *Journal of psychology and Christianity*.22 , 197-209.